

ILK YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Shaxnoza Raxmonova Ismoilovna

Qarshi shahar 10-sonli

Davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori

Bolalar nutqini óstirish

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ilk yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish jarayoni tahlil qilinadi. Bolalarning nutqiy rivojlanish bosqichlari, bu jarayonga ta'sir etuvchi omillar, shuningdek, nutqni rivojlantirishda qo'llaniladigan samarali metodlar ko'rib chiqiladi. O'yinli va kommunikativ yondashuvlar, shuningdek, vizual va eshituv materiallardan foydalanishning nutq rivojiga ta'siri batafsil yoritiladi.

Kalit so'zlar: İlk yoshdagi bolalar, nutq rivoji, o'yinli yondashuv, kommunikativ metod, vizual va eshituv materiallar.

KIRISH

Ilk yoshdagi bolalar uchun nutq rivojlanishi muhim jarayon hisoblanadi. Bu jarayon bolaning kelajakdagi muloqot qobiliyatlari va ijtimoiy moslashuvi uchun asos yaratadi. İlk yoshda bolaning so'z boyligi va nutqiy qobiliyatlari tez rivojlanadi va bu jarayonni to'g'ri yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola hayotining dastlabki yillari nutq rivojlanishida eng samarali davrdir.

ASOSIY QISM

1. Nutq rivojlanishining bosqichlari

Ilk yoshdagi bolalarda nutq rivoji 3 asosiy bosqichda kechadi:

- **Birlamchi bosqich** (0-1 yosh): bu bosqichda bola tovush chiqarish va tovushlarni ajratishni o'rganadi. Kichik tovushlar, mimika va imo-ishoralar orqali muloqot qiladi.
- **Ikkinchi bosqich** (1-2 yosh): bola birinchi so'zlarni talaffuz qila boshlaydi va atrof-muhitdagi narsalarga nom bera boshlaydi. U qisqa, bir yoki ikki so'zdan iborat gaplar tuzadi.
- **Uchinchi bosqich** (2-3 yosh): bu bosqichda bola so'z birikmalaridan iborat murakkab gaplar tuza boshlaydi va muloqot qilish qobiliyatlari rivojlanadi.

2. Nutq rivojiga ta'sir qiluvchi omillar

Bolalarning nutq rivojlanishiga bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi:

- **Oilaviy muhit:** oiladagi muloqotning boyligi va bola bilan doimiy aloqada bo'lishi uning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.
- **Ijtimoiy aloqalar:** tengdoshlar va boshqa kattalar bilan muloqot qilish bolaga yangi so'zlar va tushunchalarni o'rganishga yordam beradi.

- **Pedagogik yondashuvlar:** maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan metodlar bola nutqining rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

3. Nutqni rivojlantirishda qo'llaniladigan metodlar

Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda samarali natija beradigan bir necha metodlar mavjud:

- **O'yinli yondashuv:** bolalarning so'z boyligini oshirishda va yangi tushunchalarni o'rganishda o'yinli metodlar katta rol o'ynaydi. O'yinlar orqali bolalar so'zlarni eslab qolishlari va to'g'ri ishlatishni o'rganadilar.
- **Kommunikativ metodlar:** bolalarning nutqiy rivojlanishida jonli muloqot katta ahamiyatga ega. Suhbatlar, ertak aytish va hikoya qilish orqali bolalar so'zlar va ularning ma'nolarini chuqurroq tushunadilar.
- **Vizual va eshituv materiallar:** rasm, video va ovoqli materiallardan foydalanish bolalar nutqini rivojlantirishning samarali usullaridan biri hisoblanadi. Vizual tasvirlar bolalarning tasavvurini rivojlantirsa, eshituv materiallar ularning talaffuz va tovushlarni to'g'ri o'zlashtirishiga yordam beradi.

1. Nutqni rivojlantirishda kitoblar va ertaklarning o'rni

Bolalarga ertak va hikoyalar o'qish ularning lug'at boyligini kengaytirishning eng samarali usullaridan biri hisoblanadi. Kitoblar va ertaklar bolaning tasavvurini boyitadi va ular yangi so'zlarni eslab qolishga yordam beradi. Yosh bolalar qisqa, sodda va takroriy ifodalarni eslab qolish orqali so'z birikmalarini o'zlashtiradilar.

Taqoslash: Kitob o'qish usuli o'yinli yondashuv bilan taqqoslaganda, bolalarning tinglab o'rganishiga asoslanadi, o'yin esa faol ishtirokni talab qiladi. Kitoblar orqali bolalar passiv ravishda so'zlarni qabul qiladi, o'yin esa faollik va ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi.

2. O'yin va nutq rivojlanishi

O'yin o'ynash bolalarning muloqot qilish qobiliyatlarini oshiradi. Masalan, rolli o'yinlar orqali bolalar turli vaziyatlarda yangi so'zlarni o'zlashtiradilar. O'yin davomida bola o'zini boshqa kishilar o'rniga qo'yib, ularning nutqini takrorlash va yangi nutqiy qoidalarni o'rganishga harakat qiladi. Shu bilan birga, har bir o'yinda bolalarning so'z boyligi oshib boradi.

Taqoslash: Kitob va ertak o'qishdan farqli ravishda, o'yin bolalarni faol muloqotga jalb etadi. O'yin davomida ular nafaqat yangi so'zlarni o'rganadilar, balki bu so'zlarni amaliy qo'llash imkoniyatiga ham ega bo'ladilar.

3. Multimedial materiallardan foydalanish

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda multimedial vositalar, jumladan, interaktiv o'yinlar, audio va video darsliklar nutqni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Bolalar uchun maxsus yaratilgan animatsiyalar va audio materiallar ularning talaffuzini to'g'ri shakllantiradi hamda yangi so'zlarni o'zlashtirishga yordam beradi.

Taqoslash: Multimedial vositalar vizual va eshituv elementlarni birlashtirganligi sababli, ularning ta'siri yanada kengroq bo'ladi. O'yin va kitob o'qishga nisbatan, multimedial materiallar bolalarga ko'proq sezgi kanallari orqali ta'sir qiladi.

4. Ijtimoiy aloqalar va nutq rivoji

Bolalar nutqining rivojlanishida ijtimoiy muhit ham muhim rol o'ynaydi. Ular tengdoshlari bilan o'ynash va kattalar bilan muloqot qilish orqali so'zlarni o'rganadilar. Bu jarayonda bolaning muloqot qilish qobiliyati va ijtimoiy moslashuv darajasi oshadi.

Taqoslash: Ijtimoiy aloqalar o'yin va kitob o'qishdan farqli o'laroq, real va jonli vaziyatlarda amalga oshiriladi. Bunday muloqot bolalarga yangi so'zlarni amalda qo'llash va o'rganish imkonini beradi, shuningdek, ularning qiziqishlariga mos bo'lgan mavzular bo'yicha so'z boyligini kengaytiradi.

XULOSA

Ilk yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish jarayonida turli yondashuvlarni uyg'un qo'llash samarali natijalar beradi. O'yinli va kommunikativ metodlar, shuningdek, vizual va eshituv materiallarning to'g'ri kombinatsiyasi bola nutqining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolaning nutqiy qobiliyatlari to'g'ri yo'naltirilsa, kelajakda uning muvaffaqiyatli muloqot qilish qobiliyati mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurahmonov, H. (2017). *Ilk yoshdagi bolalar bilan ishlashda samarali usullar*. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.
2. Tursunova, N. (2019). *Bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyalari*. Toshkent: Fan va taraqqiyot nashriyoti.
3. Qodirova, M. (2020). *Maktabgacha ta'limda kommunikativ yondashuvlar*. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
4. Karimova, S. (2021). *O'yinlar orqali nutq rivojlantirish*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.